

Andrzej S. Dyszak
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Leksykograficzny obraz różnic i zmian w postrzeganiu nietypowych zachowań seksualnych człowieka

Wprowadzenie

W ostatnich latach obserwować można było nasilenie w różnych debatach publicznych zainteresowania zjawiskami związanymi z seksualnością człowieka, a szczególnie tymi, które nie są powszechne (jak np. homoseksualizm) albo były skrywane przed opinią publiczną (jak np. pedofilia wśród przedstawicieli duchowieństwa). Przyczyną tego stanu rzeczy są zmiany w obyczajowości (np. swoboda seksualna, powszechność związków nieformalnych osób różnej lub tej samej płci) i wydarzenia, które kilkanaście czy nawet kilka lat temu nie były jeszcze obecne w życiu społecznym (np. parady równości organizowane przez środowiska LGBT¹). Wyraźnie zaznaczają swoją obecność w społeczeństwie mniejszości seksualne (obok homoseksualistów także np. transseksualiści), które zdołały nawet wprowadzić swoich przedstawicieli do parlamentu (Robert Biedroń, Anna Grodzka). W roku 2013 przedmiotem nasilonej dyskusji stało się zagadnienie transgenderyzmu². W naturalny więc sposób wzrosła frekwencja użyć odpowied-

¹ Z ang. *Lesbians, Gays, Bisexuals, Transgenderers*.

² We współczesnej debacie publicznej błędnie używa się pojęcia genderyzmu, które pojawia się zamiast pojęcia transgenderyzmu. Słowniki języka polskiego nie notują odpowiednich rzeczowników (*genderyzm, transgenderyzm*). Wyjaśnienie obu pojęć przynosi np. internetowa *Wikipedia*, por. „**Genderyzm** (od ang. gender – rodzaj, płeć społeczno-kulturowa) – przekonanie, że istnieją (lub powinny istnieć) tylko dwie płcie kulturowe, męska i żeńska, i że są one nierozzerwalnie związane (lub tożsame) z płcią biologiczną, a więc z anatomicznymi cechami płciowymi.”, „**Transgenderyzm** – z łac. trans (poza, poprzez, po drugiej stronie) oraz ang. gender (płeć) – tożsamość płciowa odbiegająca od stereotypowych wyobrażeń na temat ról

nich wyrażen językowych, które kiedyś rzadziej pojawiały się zarówno w wypowiedziach publicznych, jak i w prywatnych rozmowach. Dlatego też przedmiotem analizy porównawczej uczyniłem wyekscerpowane ze słowników polszczyzny ogólnej (od słownika warszawskiego do najnowszych słowników drukowanych i internetowych) **nazwy nietypowych zachowań seksualnych**³: *biseksualizm* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, USJP, SJPPWN), *chłopcołóstwo* (SW), *chłopcorubstwo* (SW), *gerontofilia* (SJPD, SJPSz, PSWP, USJP, SJPPWN), *grzech sodomski* (SW, SJPD), *homoerotyzm* (PSWP, SJPPWN), *homoseksualizm* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN)⁴, *homoseksualizm kobiety* (USJP, SJPPWN), *inwersja* (PSWP), *inwersja seksualna* (PSWP, USJP, SJPPWN), *lesbijstwo* (PSWP, USJP, SJPPWN), *masochizm* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *miłość lesbijska* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *nekrofilia* (SW, SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *pedalstwo* (PSWP, USJP, SJPPWN), *pederastia* (SW, SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *pedofilia* (SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *sadyzm* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *safizm* (SW, SJPD, SJPSz, PSWP, USJP, SJPPWN), *samcołóstwo* (SW), *sodomia* (SW, SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *sodomstwo* (SW), *sodomowy grzech* (SW), *transseksualizm* (SJPSz, SWJP, PSWP, USJP, SJPPWN), *transwestytyzm* (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN), *trybadyzm* (SW, PSWP, SJPPWN)⁵, *uranizm* (SW, PSWP, SJPPWN), *zoofilia* (SJPD, SJPSz, PSWP, ISJP, USJP, SJPPWN)⁶.

pliciowych, ról społecznych, zachowań, ubioru itp., przynależnych kobietom lub mężczyznom. Transpłciowość jest formą tożsamości płciowej (samoidentyfikacja jako mężczyzna, kobieta), która nie zgadza się z „rodzajem przypisanym” (identyfikacja w oczach innych jako kobieta bądź mężczyzna na podstawie płci fizycznej/genetycznej). Transgender nie pociąga za sobą ustalonej orientacji seksualnej. Jest ogólnym terminem, odnoszącym się do całej różnorodności jednostek, zachowań i grup.”

³ W nawiasach po każdym z wyrażen podaję skróty tytułów słowników, w których znajdują się hasła odpowiadające tym wyrażeniom. Rozwiązanie tych skrótów znajduje się na końcu artykułu.

⁴ Obok *homoseksualizmu* w użyciu jest także rzeczownik *homoseksualność*, por. np. „Stąd wobec transseksualistów pojawiają się często posądenia o *homoseksualność*” (*Płeć pomyłono*, „Charaktery”, marzec 2007 r.). W żadnym ze słowników rzeczownik ten nie ma swojego hasła, mimo że hasłem słownikowym jest seksualność (zob. np. w USJP).

⁵ W słowniku tym, jako jedynym, podaje się inny fonetyczny wariant rzeczownika *trybadyzm*, a mianowicie *tribadyzm*. Są też przykłady użycia nieodnotowywanego w słownikach synonimicznego rzeczownika *tribadia*, por. np. „...a u kobiet miłością lesbijską, safizmem lub *tribadią*.”, „*Tribadia* traktowana była raczej jako rodzaj dziwactwa, najczęściej zresztą nieujawnianego otoczeniu.” (oba przykłady pochodzą z artykułu *Płeć nie zawsze odmienna* w czasopiśmie „Charaktery” z czerwca 2002 r.).

⁶ Rzeczownikowi *zoofilia* odpowiada także hasło w SW, ale definicja jego znaczenia nie pozwala odnosić go do odpowiedniego przejawu seksualizmu człowieka, por. *przesadne zamiłowanie w zwierzętach, graniczące niekiedy z obłądkiem*.

Z porównania zawartości wskazanych słowników wynika, że zapisane w nich słownictwo języka polskiego dotyczące zachowań seksualnych człowieka uległo od początku XX w. do współczesności wyraźnym zmianom: ilościowej (wzrost liczby odpowiednich wyrażzeń) i jakościowej (zmiennosc wyrażzeń używanych w różnym czasie do nazywania tych samych zjawisk). Poza tym można zaobserwować zmiany i różnice (w czasie i między równoległymi słownikami) w definiowaniu znaczeń tych samych wyrażzeń i w wartościowaniu zjawisk nimi nazywanych oraz różnice w kwalifikacji leksykalnej wyekscerpowanych nazw w poszczególnych słownikach (określaniu za pomocą odpowiednich kwalifikatorów zakresu ich przynależności stylistycznej).

Przy okazji warto zauważyć, że w internetowym *Wielkim słowniku języka polskiego* (pod red. Piotra Źmigrodzkiego), który zaczął powstawać na początku wieku XXI, na razie nie zanotowano żadnej spośród podanych wyżej nazw. Z kolei w *Słowniku seksualizmów polskich* Jacka Lewinsona (1999) spośród wymienionych wyrazów i wyrażzeń jedynie rzeczownik *pedalstwo* ma swoje hasło.

1. Zmiany ilościowe

W słowniku warszawskim (a więc na początku XX w.) odnotowano (jako hasła) dwanaście wyrażzeń, z których pięć to nazwy homoseksualizmu męskiego (*chłopcołość*, *chłopcorubstwo*, *pederastia*, *samcołość*, *uranizm*), cztery to nazwy o dwojakim znaczeniu: 1) homoseksualizmu bez rozróżnienia płci i 2) zoofilii (*sodomia*, *sodomstwo*, *grzech sodomski*, *sodomowy grzech*)⁷, dwie nazwy homoseksualizmu kobiecego (*safizm*, *trybadyzm*) oraz jedna nazwa nekrofilii (*nekrofilia*). Spośród nich tylko pięć znalazło się w SJPD (początek drugiej połowy ubiegłego stulecia): *grzech sodomski*, *nekrofilia*, *pederastia*, *safizm* i *sodomia* (z późniejszych słowników jedynie w PSWP i SJPPWN odnotowano „ponownie” *trybadyzm* i *uranizm*). W nowszych słownikach nie pojawia się już *grzech sodomski*. Pozostałe wyrażenia wyekscerpowane ze SW są także odnotowane we współczesnych słownikach (w SWJP i ISJP brakuje jedynie *safizmu*).

W SJPD jest trzynaście interesujących nas haseł, a wśród nich pojawiają się nieobecne w SW takie wyrazy i wyrażenia, jak *biseksualizm*, *gerontofilia*, *homoseksualizm*, *masochizm*, *miłość lesbijska*, *sadyzm*, *transwestytyzm*, a *zoofilia* ma już tutaj znaczenie nietypowego zachowania seksualnego (wszystkie te

⁷ Odpowiedniego znaczenia nie ma w tym słowniku rzeczownik *zoofilia*, zob. przypis poprzedni.

nazwy są także notowane w późniejszych słownikach, choć niektóre niekonsekwentnie: w SWJP brak hasła dla rzeczownika *zoofilia*, w ISJP brak hasła dla rzeczownika *biseksualizm*, a w każdym z tych słowników nie ma swojego hasła rzeczownik *gerontofilia*).

Zbiór opisywanych wyrażen wyekscerpowany ze SJPSz obejmuje czternaście nazw: po dwie – dla homoseksualizmu kobiet (*miłość lesbijska*, *safizm*) i zoofilii (*sodomia*, *zoofilia*), po jednej – dla pozostałych zachowań, wśród których listę jednostek słownikowych zdefiniowanych w SJPD uzupełniają rzeczowniki *pedofilia* i *transseksualizm* (drugi z nich nie pojawia się później jako hasło jedynie w ISJP). Z listy jednostek słownikowych zdefiniowanych w SJPD nie ma już w SJPSz zestawienia *grzech sodomski* (nienotowanego także w późniejszych słownikach).

W SWJP zdefiniowano znaczenia dwunastu odpowiednich nazw. Dwie z nich odnoszą się do homoseksualizmu: *homoseksualizm* i *pedalstwo* (hasło odpowiadające temu rzeczownikowi nie było obecne w żadnym z wcześniejszych słowników), po jednej nazwie mają pozostałe z nietypowych zachowań seksualnych. Brak tu takich haseł, jak *gerontofilia*, *safizm* i *zoofilia* (ze SJPD i SJPSz).

Dziesięć wyrażen nazywających zjawiska będące przedmiotem naszego zainteresowania ma swoje hasła w ISJP. Brakuje tam definicji znaczeń następujących rzeczowników zdefiniowanych w wyżej już omówionych słownikach: *biseksualizm*, *gerontofilia*, *pedalstwo*, *safizm* i *transseksualizm*.

Najwięcej jednostek słownikowych opisywanej klasy zawierają PSWP i internetowy SJPPWN (po dwadzieścia jeden) oraz USJP (osiemnaście). PSWP przynosi kolejne cztery rzeczowniki wcześniej w słownikach (jako hasła) nieobecne, a mianowicie: *homoerotyzm* (później odnotowane tylko w SJPPWN), *inwersja*, *lesbijstwo* (także w USJP i SJPPWN) oraz *nekromania* (jako bliskoznaczny do *inwersji* podaje się w PSWP rzeczownik *gejostwo*, który jednakże nie został tam odnotowany jako osobne hasło; w innych słownikach też nienotowany, podobnie jak rzeczownik *nekromania*). Jedynie w USJP i SJPPWN podano i zdefiniowano zestawienia terminologiczne *homoseksualizm kobiety* i *inwersja seksualna*⁸.

W tych trzech słownikach wymienionych jako ostatnie swoje nazwy znajdują wszystkie nietypowe zachowania seksualne, w tym niektóre więcej niż jedną: zoofilia – po dwie (*sodomia*, *zoofilia*), nekrofilia – dwie w PSWP (*nekrofilia*, *nekromania*) oraz po jednej w USJP i SJPPWN (tylko *nekrofilia*), homoseksualizm mężczyzn – trzy w PSWP i SJPPWN (*pedalstwo*, *pederastia* i *uranizm*)

⁸ W PSWP to zestawienie podaje się jako jedyny (!) przykład łączliwości rzeczownika *inwersja*.

i dwie w USJP (*pedalstwo, pederastia*), homoseksualizm bez rozróżnienia płci – po trzy w PSWP (*homoerotyzm, homoseksualizm, inwersja*) i SJPPWN (*homoerotyzm, homoseksualizm, inwersja seksualna*) oraz dwie w USJP (*homoseksualizm, inwersja seksualna*), homoseksualizm kobiet – najwięcej: pięć w SJPWN (*homoseksualizm kobiety, miłość lesbijska, lesbijsstwo, safizm, trybadyzm*) i po cztery w PSWP (*miłość lesbijska, lesbijsstwo, safizm, trybadyzm*) i USJP (*homoseksualizm kobiety, miłość lesbijska, lesbijsstwo, safizm*).

Przedstawione wyżej różnice między słownikami dotyczące obecności w nich haseł odnoszących się do nietypowych zachowań seksualnych obrazuje tabela nr 1⁹ (wszystkie tabele znajdują się na końcu artykułu).

2. Zmiany i różnice jakościowe

Do nazw, które zmieniły swoje odniesienie (a w konsekwencji i znaczenia), należą *grzech sodomski, sodomia, sodomowy grzech, sodomstwo*, a także *zoofilia*. W słowniku warszawskim znaczenia czterech pierwszych nazw są zdefiniowane w odniesieniu (jednocześnie) do homoseksualizmu i zoofilii, por. Sodomja, Sodomstwo, grzech sodomski = *spółkowanie z osobą tejże płci lub z bydłciem*¹⁰, natomiast w SJPD nazwy *grzech sodomski* i *sodomia* odwołane są już tylko do zoofilii¹¹ (rzeczownik *sodomia* także we wszystkich późniejszych słownikach), por. *sodomia* «zбочenie seksualne polegające na uprawianiu stosunków płciowych ze zwierzętami; dawniej: wszelkie zбочenie i rozpusta»¹² (można więc w ich wypadku mówić o zawężeniu zakresu znaczeniowego).

Nazwa *zoofilia*, choć obecna w SW¹³, w odniesieniu do nietypowego zachowania seksualnego pierwszy raz pojawia się w SJPD i stanowi od tej pory odnotowywany w większości późniejszych słowników (oprócz SWJP) synonim *sodomii*.

⁹ Zacienione wiersze w tabeli obrazują obecność zaznaczonych w ten sposób nazw w każdym ze słowników od momentu ich odnotowania po raz pierwszy.

¹⁰ Zestawienie *sodomowy grzech* znajduje się pod hasłem *sodomski* z odesłaniem do hasła *Sodomja*.

¹¹ Wyrażenie *grzech sodomski* z kwalifikatorem *dawny* znajduje się pod hasłem *sodomski* z odesłaniem do hasła *sodomia*.

¹² W drugiej części tej definicji wskazuje się na jeszcze inne odniesienie – dawniejsze: „wszelkie zбочenie i rozpusta”, którego jednakże nie potwierdzają odpowiednie definicje ani w SW, zob. wyżej, ani we wcześniejszym *Słowniku języka polskiego* S.B. Lindego – tam *sodomia* to „grzech, cielesność przeciwprzyrodzona”.

¹³ Zob. wyżej przypis 6.

Różnice jakościowe między definicjami w różnych słownikach (związane z odniesieniem) dotyczą rzeczowników *homoseksualizm* i *pedalstwo*.

Rzeczownik *homoseksualizm* w większości słowników (SJPD, SJPSz, SWJP, PSWP, USJP, SJPPWN) jest odnoszony tylko do zjawiska homoseksualizmu bez zróżnicowania na płeć (zob. np. w SJPSz: «pociąg płciowy do osobnika tej samej płci»), natomiast w ISJP dokonano rozróżnienia, zgodnie z którym ma on dwojakie odniesienie:

- 1) do homoseksualizmu bez zróżnicowania na płeć (por. „Homoseksualizm to odczuwanie popędu płciowego do osób tej samej płci.”) – szerszy zakres znaczeniowy

oraz

- 2) do homoseksualizmu mężczyzn (por. „W języku nienaukowym słowo odnoszone głównie do związków między mężczyznami.”) – węższy zakres znaczeniowy

(różnica ta jest związana z charakterem omawianej nazwy jako wyrazu standardowego albo terminu naukowego).

Z kolei rzeczownikowi *pedalstwo* w różnych słownikach przypisuje się inne odniesienie. W trzech z nich (PSWP, USJP, SJPPWN) nazwa ta jest odnieszona do homoseksualizmu męskiego (por. np. w PSWP: „pogardliwe określenie pederastii, czyli odmiennych potrzeb seksualnych mężczyzn, polegających na ukierunkowaniu popędu seksualnego na osobników tej samej płci”) – ma tu zatem węższy zakres znaczeniowy, a w SWJP do ogólnie rozumianego homoseksualizmu (por. ‘pogardliwe określenie homoseksualizmu’) – ma więc tutaj szerszy zakres znaczeniowy.

Wszystkie nazwy nietypowych zachowań seksualnych można ostatecznie podzielić – zgodnie z definicjami słownikowymi – na dwie grupy:

- 1) nazwy, które odnosiły się lub odnoszą się do więcej niż jednego zjawiska, por. *grzech sodomski*, *sodomia*, *sodomowy grzech*, *sodomstwo* – nazwy homoseksualizmu i zoofilii, *homoseksualizm*, *pedalstwo* – nazwy homoseksualizmu (bez rozróżnienia na płeć osoby) i homoseksualizmu mężczyzn;
- 2) nazwy, z których każda odnosi się do jednego i tego samego zjawiska, por. *biseksualizm* – nazwa biseksualizmu, *chłopcołość*, *chłopcorubstwo*, *pederastia*, *samcołość*, *uranizm* – nazwy homoseksualizmu mężczyzn, *gerontofilia* – nazwa gerontofilii, *homoerotyzm*, *inwersja*, *inwersja seksualna* – nazwy homoseksualizmu, *homoseksualizm kobiecy*, *lesbijstwo*, *miłość lesbijska*, *safizm*, *trybadyzm* – nazwy homoseksualizmu kobiet, *masochizm* – nazwa masochizmu, *nekrofilia*, *nekromania* – nazwy nekrofilii, *pedofilia* – nazwa pedofilii, *sadyzm* – nazwa sadyzmu, *transseksualizm* – nazwa transseksualizmu, *transwestytyzm* – nazwa transwestytyzmu, *zoofilia* – nazwa zoofilii).

Najwięcej różnych nazw odnosiło się i odnosi do zjawisk homoseksualizmu, zarówno ogólnie rozumianego – bez wskazywania na płeć osób homoseksualnych (dziewięć nazw, z których we współczesnych słownikach obecne są cztery), jak i homoseksualizmu mężczyzn (siedem nazw, z których współczesne słowniki definiują także cztery¹⁴) oraz kobiet (pięć nazw – wszystkie obecne w najnowszych słownikach¹⁵), por. tabela nr 2¹⁶.

Także zjawiska, do których odnoszą się wyekscerpowane ze słowników rzeczowniki i zestawienia, można podzielić dychotomicznie:

- 1) na takie, które miały i mają tylko jedną i niezmienną dotychczas nazwę (por. biseksualizm – *biseksualizm*, gerontofilia – *gerontofilia*, masochizm – *masochizm*, pedofilia – *pedofilia*, sadyzm – *sadyzm*, transseksualizm – *transseksualizm*, transwestytyzm – *transwestytyzm*),

oraz

- 2) na takie, które mają więcej niż jedną nazwę (por. homoseksualizm – *grzech sodomski*, *homoerotyzm*, *homoseksualizm*, *inwersja/inwersja seksualna*, *pedalstwo*, *sodomia*, *sodomowy grzech*, *sodomstwo*; homoseksualizm kobiet – *homoseksualizm kobiecy*, *lesbijstwo*, *miłość lesbijska*, *safizm*, *trybadyzm*; homoseksualizm mężczyzn – *chłopcoństwo*, *chłopcorubstwo*, *homoseksualizm*, *pedalstwo*, *pederastia*, *samcoństwo*, *uranizm*; nekrofilia – *nekrofilia*, *nekromania*; zoofilia – *grzech sodomski*, *sodomia*, *sodomowy grzech*, *sodomstwo*, *zoofilia*) i nazwy te (w niektórych wypadkach) są zmienne w czasie.

Wśród nazw należących do drugiej grupy (poza *nekrofilia*) wyraźną zmianę jakościową daje się zauważyć między tymi nazwami, które podaje się w SW, a tymi, które podane zostały w SJPD i słownikach późniejszych.

Z nazw homoseksualizmu odnotowanych w SW (*grzech sodomski*, *sodomia*, *sodomowy grzech*, *sodomstwo*) w późniejszych słownikach (w takim odniesieniu) nie pojawia się już żadna (por. wcześniejsze uwagi). Natomiast począwszy od SJPD nazwą homoseksualizmu definiowaną we wszystkich następnych słownikach jest tylko rzeczownik *homoseksualizm*. W SWJP jako druga obok *homoseksualizmu* nazwa odpowiedniego zachowania seksualnego pojawia się rzeczownik *pedalstwo*, który jednakże jest wyrazem nacechowanym ekspresywnie (w jego definicji używa się przymiotnika *pogardliwe*: 'pogardliwe określenie homoseksualizmu'), a więc nie można go uznać

¹⁴ Rzadko używanym (może nawet przestarzałym) wydaje się rzeczownik *uranizm*.

¹⁵ Wątpliwości budzą ze względu na ich realne użycie we współczesnej polszczyźnie rzeczowniki *safizm* i *trybadyzm*.

¹⁶ Znakiem x oznaczam odpowiednie odniesienie, na które wskazują definicje w więcej niż jednym słowniku. Odniesienie wskazane w odpowiedniej definicji w jednym tylko słowniku jest oznaczone skrótem tego słownika.

za nazwę standardową. W PSWP pojawiają się kolejne dwie inne niż *homoseksualizm* nazwy odpowiedniego zjawiska, a mianowicie *homoerotyzm* i *inwersja*. Intrygujący jest fakt nieobecności *homoerotyzmu* jako hasła we wcześniejszych słownikach ani w późniejszym USJP (nazwa ta pojawia się natomiast jako hasło w internetowym SJPPWN). Pokrewnego rzeczownika *homoerota* użył już w 1930 r. Tadeusz Żeleński-Boy, pisząc „Istnieją **homoeroci** naturalni i inni – można powiedzieć – sztuczni.” (Boy-Żeleński 1956: 252, podkreślenie moje – A.S. D.), ale tego wyrazu (podobnie jak pokrewnego przymiotnika *homoerotyczny*) też nie zawierają słowniki wydane przed i po PSWP¹⁷. Z kolei rzeczownik *inwersja*, definiowany jako „pociąg płciowy do osoby tej samej płci”, nie występuje już (samodzielnie) w takim znaczeniu w słownikach późniejszych: USJP i SJPPWN – w obu pojawia się jako nazwa homoseksualizmu zestawienie *inwersja seksualna*.

W odniesieniu do homoseksualizmu kobiet nazwą, którą niezmiennie odnotowuje się w słownikach II połowy XX w., jest zestawienie *miłość lesbijska* (nieobecne jako hasło w SW). Najstarsze w tym zakresie są rzeczowniki *safizm* i *trybadyzm* (w SW są to jedyne nazwy homoseksualizmu kobiet, brak odpowiednich haseł w SWJP i ISJP). Dopiero w PSWP pojawia się jako jednostka słownikowa rzeczownik *lesbijstwo* (brak jej w późniejszym ISJP). Najnowszą nazwą jest *homoseksualizm kobiecy* – odpowiednie hasło zawierają tylko USJP i SJPPWN.

Z kolei spośród nazw homoseksualizmu męskiego odnotowanych w SW (*chłopcołóstwo*, *chłopcorubstwo*, *pederastia*, *samcołóstwo* i *uranizm*) obecny w każdym z następujących słowników – jako hasło – jest tylko rzeczownik *pederastia*, a w PSWP i SJPPWN odnotowuje się także hasła odpowiadające rzeczownikowi *uranizm*. Najnowszą z nazw homoseksualizmu męskiego jest nacechowany ekspresywnie rzeczownik *pedalstwo*, po raz pierwszy odnotowany w odpowiednim znaczeniu w PSWP (potem jeszcze w USJP i SJPPWN). Za wyjątkowo odnoszony do homoseksualizmu męskiego trzeba uznać rzeczownik *homoseksualizm* odpowiednio zdefiniowany jedynie w ISJP (por. uwagi wyżej).

Spśród nazw zoofilii, którym odpowiadają hasła w SW (*grzech sodomski*, *sodomia*, *sodomowy grzech*, *sodomstwo*), we wszystkich późniejszych słownikach ma swoje hasło tylko rzeczownik *sodomia* (zob. też uwagi wcześniejsze).

¹⁷ Przykładów współczesnego użycia rzeczownika *homoerotyzm* można by podać wiele. Pojawia się on np. w tytułach książek (por. P. Fijałkowskiego *Seksualność, psyche, kultura. Homoerotyzm w świecie starożytnym*, Warszawa 2007) czy artykułów w internetowych blogach (por. A. Malczak *Depesza PAP a homoerotyzm i antysemityzm w „Kamieniach na szaniec”* (<http://www.tokfm.pl/blogi/poprzeczka/2013/04/depesza-pap-a-homoerotyzm-i-antysemityzm-w-kamieniach-na-szaniec/1>); dostęp 13.03.2014).

Z dwóch nazw nekrofilii niezmiennie odnotowywany we wszystkich analizowanych słownikach jest rzeczownik *nekrofilia*. Rzeczownik *nekromania* ma swoje hasło tylko w PSWP.

Obraz przedstawionych wyżej zmian i różnic w nazywaniu nietypowych zachowań seksualnych między słownikami, w których ich nazwy funkcjonują jako hasła, pokazuje tabela nr 3¹⁸.

3. Różnice semantyczne

Opisywane wyżej nazwy nietypowych zachowań seksualnych są zdefiniowane w analizowanych słownikach za pomocą wielu bardzo różnych pojęć formułowanych wyrażeniami, wśród których można wyróżnić dwie grupy:

- 1) wyrażenia zawierające ocenę zachowań seksualnych¹⁹, por. *dewiacja seksualna, nienaturalny pociąg erotyczny, popęd płciowy opaczny, przeciwny naturze sposób zaspokajanie popędu, zaburzenie/zaburzenia popędu płciowego, zaburzenie identyfikacji, zaburzona identyfikacja płciowa, zaburzona identyfikacja i rola płciowa, zboczenie, zboczenie płciowe/seksualne, zboczenie umysłu*;
- 2) wyrażenia bez oceny zachowań seksualnych, por. *doznawanie zadowolenia seksualnego, doznawanie zadowolenia/rozkoszy płciowej, identyfikowanie się z inną/przeciwną płcią, miłość, miłość fizyczna, pociąg płciowy/seksualny, popęd płciowy/seksualny, potrzeba seksualna, preferowanie, rozbieżność między płcią psychiczną a biologiczną, rozbieżność między poczuciem płci a budową ciała, skłonność/skłonność seksualna, spółkowanie, stosunki homoseksualne, stosunki miłosne, stosunki płciowe/seksualne, tendencja, uzyskiwanie podniecenia seksualnego i rozkoszy seksualnej, współżycie, zaspokajanie popędu, związek homoseksualny*.

Rzeczowniki *zaburzenie* i *zboczenie*, które najczęściej występują w definicjach zawierających ocenę zachowań seksualnych, oraz rzeczownik *dewiacja* można uznać, porównując definicje słownikowe ich znaczeń, za synonimiczne (a przynajmniej bliskoznaczące), por. np. w USJP: *zaburzenie książek*. b) «zakłócenie, nieprawidłowość w działaniu, funkcjonowaniu czegoś, **stan odbiegający od normy**, zwłaszcza w czynnościach fizjologicznych organi-

¹⁸ Zacienione wiersze w tabeli wskazują te nazwy, które nieprzerwanie są odnotowywane w kolejnych słownikach w odniesieniu do tego samego zjawiska.

¹⁹ Wyróżniam w nich – ważne dla dalszych rozważań – rzeczowniki konstytutywne lub inne ich składniki.

zmu», zboczenie b) «**odchylenie od normy**, nienormalność, zwłaszcza w sferze seksualnej; dewiacja», dewiacja 1. *książk.* «**odchylenie od normy** w czymś postępowaniu, zachowaniu, zwłaszcza w dziedzinie seksualnej; zboczenie» (podkreślenia moje – A.S. D.)²⁰. Autorzy tych definicji za pomocą wskazanych w nich wyrażen oraz takich rzeczowników, jak *nieprawidłowość* (w definicji pod hasłem zaburzenie) i *nienormalność* (w definicji pod hasłem zboczenie), odwołują się do bliżej nieokreślonych norm²¹.

Z kolei przymiotniki *nienaturalny* i wyrażenie *przeciwny naturze* zostały użyte tylko w odpowiednich definicjach przez autorów SW (zob. definicje znaczeń rzeczowników *safizm* i *trybadyzm*). Przymiotnik *nienaturalny* definiowany jest w tym słowniku m.in. za pomocą wyrażenia *przeciwny naturze*²², można więc uznać oba te wyrażenia (w intencji autorów SW) za synonimy. Istotny dla ich negatywnego ładunku wartościującego jest przymiotnik *przeciwny* tożsamy semantycznie w tym wypadku z przyimkiem *przeciw/przeciwno* (por. w SW *przeciwnaturalny nienaturalny, przeciwny naturze*). Trudno wszakże, odwołując się tylko do definicji zawartych w SW, wyjaśnić sens całego wyrażenia *przeciw naturze* (a w konsekwencji i przymiotnika *nienaturalny*), gdyż znaczenie rzeczownika *natura* definiowane jest tylko w taki sposób: „ogół rzeczy i stosunków pomiędzy rzeczami, dających ś. zmysłowo lub doświadczalnie stwierdzić; wszystkie ciała i siły niemi poruszające; ogół istot cielesnych i praw którym podlegają; wszelki byt lub czynnik nie nadprzyrodzony”, natomiast chodzi tu raczej o pewien przyjęty porządek rzeczy uznany za normę, na co wskazują współczesne definicje znaczeń przymiotników *nienaturalny*, zob. np. w USJP: 3. «niezgodny ze zwykłym porządkiem rzeczy; nienormalny», i *nienormalny*, zob. np. w USJP: 2. «odbiegający od normy (...)».

Warto też wszakże zwrócić uwagę na użyty w definicji znaczenia przymiotnika *nienaturalny*, zamieszczonej w SW, przymiotnik *niepowszedni*, którego z kolei synonimem w SW jest przymiotnik *niepowszechny*. Niestety, znaczenie żadnego z nich nie ma w SW definicji analitycznej, ale warto zwrócić

²⁰ Należy też zwrócić uwagę w przytoczonych definicjach na rzeczowniki *dewiacja* (w definicji pod hasłem zboczenie) i *zboczenie* (w definicji pod hasłem dewiacja), które podane są jako synonimy definiowanych haseł.

²¹ Zob. np. w USJP definicje znaczeń rzeczownika *norma*: 1. *książk.* a) «ustalona, ogólnie przyjęta zasada; reguła, przepis, wzór» oraz przymiotników: *nieprawidłowy* «nie taki jaki powinien być, niezgodny z ustalonymi przepisami, normami, prawidłami» i *nienormalny* 1. «niezgodny z normą, wzorem, przepisem, nie taki, jaki powinien być, nieprawidłowy» (od których rzeczowniki *nieprawidłowość* i *nienormalność* są pochodne).

²² Zob. *nienaturalny* 3.: *przeciwny naturze, niezwykły, niezwyczajny, niepowszedni* (podkreślenie moje – A.S. D.).

uwagę na użyty do ich zdefiniowania kolejny przymiotnik, a mianowicie *rzadki*, którego jedno ze znaczeń definiuje się w tym samym słowniku tak: d) R. pod względem czasu = *nie częsty; którego nie każdy, nie zawsze, nie wszędzie spotyka, pojawiający się w nielicznym procencie (...)*. Definicja ta pozwala uznać, że przymiotnik *nienaturalny* (a także wyrażenie *przeciw naturze*) nie służy negatywnemu wartościowaniu.

Przymiotnik *opaczny* z definicji pod hasłem *uranizm* w SW trudno uznać za wartościujący negatywnie w świetle definicji jego znaczenia zamieszczonej w tym samym słowniku, por. pod hasłem *Opacznie: na opak, odwrotnie, na wywrot, do góry nogami, śmiesznie.*, natomiast współczesne jego znaczenie ma niewątpliwie zabarwienie ujemne, zob. np. definicję pod hasłem *opaczny* w USJP: «robiony, rozumiany itp. na opak, odwrotnie, błędny, **niewłaściwy, niestosowny**; także: robiący coś inaczej niż trzeba» (podkreślenia – A.S. D.).

Tylko definicje neutralne pod względem oceny nazywanych zachowań mają następujące nazwy: *homoseksualizm kobiety, inwersja i inwersja seksualna, lesbijstwo, miłość lesbijska, sodomstwo* oraz *grzech sodomski i sodomowy grzech* (w tych dwóch nazwach zauważyć należy wszakże ocenę wyrażoną *eksplicite* za pomocą składowego rzeczownika *grzech*²³).

Także żadne definicje rzeczowników *homoseksualizm* i *pedalstwo* nie zawierają wyrażen ocenających negatywnie nazywane zjawiska, ale w PSWP zwracają uwagę użyte w ich definicjach wyrażenia *odmienność* i *odmienne potrzeby*. To jedyne definicje, w których autorzy odwołują się do pojęcia *odmienności* i w ten sposób odróżniają zachowania nazywane odpowiednimi wyrażeniami od zachowań seksualnych większości ludzi²⁴.

Z kolei definicje wartościujące we wszystkich słownikach mają znaczenia rzeczowników *nekrofilia* (zawsze definiowane jako ZBOCZENIE) i *pedofilia* (definiowane jako ZBOCZENIE w PSWP, SJPPWN, jako DEWIACJA w SWJP i jako ZABURZENIE w SJPSz, ISJP, USJP).

Trudno jednoznacznie stwierdzić, jaki charakter (oceniający czy neutralny) mają definicje rzeczowników *chłopcolóstwo*, *chłopcoróbstwo*, gdyż autorzy SW odsyłają w obu wypadkach do innych haseł, których definicje albo są pozbawione oceny (por. *pederastja, sodomja* 'spółkowanie'), albo zawierają wyrażenia ocenające odpowiednie zachowanie (por. *samcolówstwo* 'zбочenie').

²³ Por. definicje znaczenia tego rzeczownika w tymże samym słowniku: 1. *czyn potępiany przez religję, czynnek prawu boskiemu przeciwny, nieprawość* i 2. *przen. wina, przewinienie, wykroczenie, uchybienie; ulomność, słabostka; wybryk, nadużycie*.

²⁴ Zob. odmienny np. w USJP: 1. *książk. a) <nie taki sam, różniący się całkowicie od kogoś lub czegoś; inny, różny>* (podkreślenia – A.S. D.).

Nazwy, które są konsekwentnie w różnych słownikach definiowane albo całkowicie bez wyrażen ocenających, albo zawsze z wyrażeniami ocenającymi, ukazuje tabela nr 4a.

Pozostałe nazwy (niemalże połowa wszystkich nazw) są różnie definiowane – w niektórych słownikach neutralnie (bez oceny), w innych za pomocą wskazanych odpowiednich wyrażen ocenających. Tak jest w wypadku *biseksualizmu* (jedynie w SWJP neutralnie), *grzechu sodomskiego* (w SW neutralnie, w SJPD z wartościowaniem), *gerontofilii* (neutralnie w PSWP i SJPPWN), *homoeotyzyzmu* (w PSWP z wartościowaniem, w SJPPWN neutralnie), *masochizmu* (jedynie w ISJP bez wartościowania), *pederastii* (jedynie w SJPD z wartościowaniem), *sadyzmu* (tylko w SJPD i ISJP neutralnie), *safizmu* (w PSWP, USJP i SJPPWN neutralnie, a w SW, SJPD, SJPSz z wartościowaniem), *sodomii* w odniesieniu do zoofilii (tylko w SW, PSWP i ISJP bez wartościowania), *transseksualizmu* (tylko w PSWP z wartościowaniem), *transwestytyzmu* (z wartościowaniem w SJPD, PSWP, SJPPWN), *trybadyzmu* (jedynie w SW z wartościowaniem), *uranizmu* (w SW z wartościowaniem, w PSWP neutralnie), *zoofilii* (tylko w ISJP i SJPPWN neutralnie).

Są wśród nich nazwy, które częściej definiowane są bez oceny (*pederastia*, *transseksualizm*, *trybadyzm*, *transwestytyzm*), są takie, których definicje neutralne i ocenające równoważą się (*grzech sodomski*, *homoeotyzyzm*, *uranizm*, *safizm*), są wreszcie nazwy, które częściej definiowane są za pomocą pojęć ocenających (dla poszczególnych nazw stosunek ilościowy definicji neutralnych do ocenających jest zróżnicowany).

Szczególną uwagę należy zwrócić na te sytuacje, kiedy znaczenia różnych nazw odnoszących się do tych samych lub podobnych w swoim charakterze zachowań seksualnych są w tym samym słowniku różnie definiowane.

Jeśli chodzi o nazwy tych samych zjawisk, to taka sytuacja dotyczy rzeczownika *safizm* i wyrażenia *miłość lesbijska* (zarówno w SJPD, jak i w SJPSz): znaczenie *safizmu* jest definiowane jako zboczenie płciowe, natomiast znaczenie *miłości lesbijskiej* jako stosunki miłosne (SJPD) lub popęd płciowy (SJPSz). W PSWP odmiennie definiowane są znaczenia rzeczowników *homoseksualizm* (jako odmienność w potrzebach seksualnych) i *homoeotyzyzm* (jako forma zaburzonej identyfikacji płciowej) oraz *sodomia* (jako potrzeba seksualna) i *zoofilia* (jako rodzaj dewiacji seksualnej). Podobnie rozbieżne definicje znaczeń dwóch ostatnich rzeczowników, zawiera SJPPWN, ale tu na odwrót: *sodomia* to zboczenie seksualne, a *zoofilia* to zaspokajanie popędu płciowego.

Z kolei jako nazwy podobnych zjawisk, ilustrujące opisywaną sytuację, można wskazać rzeczowniki *biseksualizm* i *homoseksualizm* w SJPD, SJPSz, USJP, SJPPWN, PSWP. Zgodnie z zawartymi tam definicjami ich znaczeń biseksualizm jest zaburzeniem popędu płciowego, natomiast homoseksualizm

to albo pociąg płciowy, albo odmienność w potrzebach seksualnych. Podobnie w SJPD różnie postrzega się zjawiska masochizmu i sadyzmu, gdyż znaczenie rzeczownika *masochizm* definiuje się za pomocą pojęcia zboczenia płciowego, a znaczenie rzeczownika *sadyzm* jako doznawanie zadowolenia.

Wszystkie omówione nazwy różnie definiowane w słownikach ukazuje tabela nr 4b.

4. Różnice w kwalifikacji leksykalnej nazw

W wypadku jednej tylko nazwy, a mianowicie *pedalstwo*, stosuje się w słownikach (w miarę konsekwentnie) kwalifikatory: *potoczny* (zob. w SWJP, PSWP, USJP; brak tego kwalifikatora w SJPPWN), *pospolity* (w USJP) i *pogardliwy* (w SJPPWN, przy czym na pogardliwy stosunek do homoseksualizmu wskazuje się w definicjach znaczenia *pedalstwa* w SWJP i PSWP).

Najczęściej pojawiają się i powtarzają kwalifikatory profesjonalno-naukowe: *lekarski* (tylko w SW), *medyczny*, *psychologiczny* (te niekonsekwentnie) i jeden raz *biologiczny* (w ten sposób kwalifikowany jest rzeczownik *homoeretyzm* w PSWP).

Kwalifikatorem *lekarski* lub *medyczny* opatrzone w słownikach następujące nazwy: *biseksualizm* (w SJPSz, PSWP i USJP), *gerontofilia* (w SJPD, SJPSz, PSWP, i USJP²⁵), *masochizm* (tylko w SJPD²⁶ i PSWP), *nekrofilia* (w SW, SJPD, SJPSz, PSWP i USJP), *pedofilia* (w SJPSz, PSWP, USJP), *sadyzm* (w SJPSz, SWJP²⁷, PSWP i USJP), *safizm* (w SJPSz i USJP), *sodomia* (w PSWP, ISJP²⁸ i USJP), *transwestytyzm* (tylko w PSWP i USJP²⁹), *uranizm* (tylko w SW) oraz *homoseksualizm*, *homoseksualizm kobiecy*, *inwersja seksualna*, *miłość lesbij-ska*, *transseksualizm* i *zoofilia* (tylko w USJP³⁰).

²⁵ Jedyne wypadek w tym słowniku, kiedy kwalifikatorowi *medyczny* nie towarzyszy kwalifikator *psychologiczny* dla wymienionej nazwy.

²⁶ Tu także z kwalifikatorem *psychologiczny*. *Masochizm* jako jedyna z omawianych nazw ma w SJPD jednocześnie dwa kwalifikatory.

²⁷ To jedyny kwalifikator profesjonalno-naukowy, który zastosowano w tym słowniku dla omawianych nazw.

²⁸ W tym słowniku *sodomia* to jedyny z omawianych nazw z kwalifikatorem profesjonalno-naukowym.

²⁹ W obu dodatkowo z kwalifikatorem *psychologiczny*. W PSWP *transwestytyzm* jest jedną nazwą z dwoma tymi kwalifikatorami jednocześnie.

³⁰ Zestawienie *homoseksualizm kobiecy* kwalifikuje się jako termin medyczny i psychologiczny pod hasłem *kobiecy*, natomiast pod hasłem *homoseksualizm* (gdzie także zostało ono odnotowane) brak jakiegokolwiek kwalifikacji. W USJP jako jedynym słowniku za termin medyczny i psychologiczny uznano rzeczownik *zoofilia*.

Za terminy *psychologiczne* uznano w słownikach takie nazwy nietypowych zachowań, jak: *inwersja* (w PSWP), *masochizm* (w SJPD³¹ i SJPSz), *safizm* i *transseksualizm* (tylko w PSWP i USJP³²), *transwestytyzm* (w SJPD, SJPSz, PSWP i USJP³³) oraz *biseksualizm*, *homoseksualizm*, *homoseksualizm kobiecy*, *inwersja seksualna*, *lesbijstwo*, *miłość lesbijska*, *nekrofilia*, *pederastia*, *pedofilia*, *sadyzm*, *sodomia*, *zoofilia* (tylko w USJP³⁴).

Nazwy, które w różnych słownikach zostały uznane za terminy medyczne (*biseksualizm*, *pedofilia*, *sadyzm*, *sodomia*), w USJP są kwalifikowane jednocześnie jako medyczne i psychologiczne (wyjątek stanowi *gerontofilia* – tak jak i w innych słownikach zastosowano tu kwalifikator *medyczny*). W USJP za terminy jednocześnie medyczne i psychologiczne uznano także rzeczowniki *homoseksualizm*, *pederastia* i *zoofilia* oraz zestawienia *homoseksualizm kobiecy* i *miłość lesbijska* (w innych słownikach bez kwalifikatorów).

Niekonsekwencje stosowania kwalifikatorów *medyczny* i *psychologiczny* w USJP ilustrują zestawienia *homoseksualizm kobiecy*, które pod hasłem kobiecy kwalifikuje się jako termin medyczny i psychologiczny, natomiast pod hasłem *homoseksualizm* brak jakiegokolwiek kwalifikacji, oraz *miłość lesbijska*, gdyż pod hasłem *miłość* zestawienie to ma dwa kwalifikatory (*psych.* i *med.*), a pod hasłem *pod hasłem lesbijski* – tylko kwalifikator *psych.*

Porównując stosowanie obu tych kwalifikatorów w różnych słownikach, inaczej zakwalifikowano np. następujące nazwy:

- *masochizm* w SJPSz (jako termin medyczny) i PSWP (jako termin psychologiczny), w SJPD jako i medyczny, i psychologiczny;
- *safizm* w SJPSz (jako termin psychologiczny) i w PSWP (jako termin medyczny), w USJP jako i medyczny, i psychologiczny;
- *transwestytyzm* w dwóch słownikach został zakwalifikowanych jako termin medyczny (SJPD i SJPSZ), a w dwóch – jako medyczny i psychologiczny (PSWP i USJP);
- *transseksualizm* w PSWP jest terminem psychologicznym, natomiast w USJP – medyczno-psychologicznym.

³¹ Tam jednocześnie wskazana nazwa kwalifikowana jest jako termin medyczny (zob. wyżej).

³² W tym słowniku to także terminy medyczne.

³³ W obu dodatkowo z kwalifikatorem *medyczny* (zob. wyżej). *Transwestytyzm* jako jedyna spośród omawianych nazw ma w PSWP obydwa te kwalifikatory.

³⁴ Oprócz rzeczownika *lesbijstwo* wszystkie wymienione nazwy opatrzone są tam jednocześnie kwalifikatorem *medyczny* (zob. wyżej), choć w wypadku *miłości lesbijskiej* niekonsekwentnie, gdyż pod hasłem *miłość* zestawienie to ma dwa kwalifikatory (*psych.* i *med.*), a pod hasłem *pod hasłem lesbijski* – tylko kwalifikator *psych.* oraz pod hasłem *lesbijski* – tam tylko kwalifikator *psych.*

Rzeczownik *masochizm* to jedyna spośród definiowanych w USJP nazw nietypowych zachowań seksualnych, która w żaden sposób nie jest kwalifikowana. Bez kwalifikatora w jakimkolwiek słowniku pozostaje rzeczownik *trybadyzm*.

Powyższe spostrzeżenia ilustruje tabela nr 5³⁵.

Podsumowanie

W zakresie zmian ilościowo-jakościowych wyraźnie zwiększyła się liczba nazw nietypowych zachowań seksualnych z 12 odnotowanych w SW do 23 odnotowanych w słownikach współczesnych (w PSWP i SJPPWN odnotowano po 21 nazw, ale w każdym z nich jest po jednej nazwie innej, por. *nekromania* i *homoseksualizm kobiecy*). Tylko połowa nazw obecnych w SW należy do polszczyzny współczesnej (licząc także *trybadyzm* i *uranizm*). Trwale funkcjonują od początku XX wieku i odnotowywane są we wszystkich słownikach takie nazwy, jak *nekrofilia*, *pederastia* i *sodomia* (ten ostatni rzeczownik począwszy od SJPD w węższym zakresie znaczeniowym).

W SW odpowiednie nazwy odnosiły się tylko do 5 różnych zachowań (w tym 4 nazwy miały dwojake odniesienie). Nazwy współcześnie funkcjonujące odnoszą się do 12 różnych zachowań). Zmieniły się zupełnie nazwy ogólnie rozumianego homoseksualizmu: w były to *grzech sodomski*, *sodomia*, *sodomstwo*, *sodomowy grzech*), współcześnie są to *homoerotyzm*, *homoseksualizm*, *inwersja*, *inwersja seksualna* i *pedalstwo*). Zmieniła się liczba (z 5 do 4) i jakość nazw homoseksualizmu mężczyzn (przetrwały *pederastia* i *uranizm*). Zwiększyła się liczba nazw homoseksualizmu kobiet (z 2 odnotowanych w SW: *safizm*, *trybadyzm*, poprzez 2 odnotowane w SJPD i SJPSz: *miłość lesbijska*, *safizm*, do 5 odnotowanych w internetowym SJPPWN: *homoseksualizm kobiecy*, *lesbijstwo*, *miłość lesbijska*, *safizm*, *trybadyzm*), a zmniejszyła się liczba nazw zoofilii (z 4 w SW do 2 w słownikach współczesnych: ze SW zachowała się tylko *sodomia*, pojawiła się *zoofilia*).

W zakresie zmian semantycznych należy zwrócić uwagę na nazwy, które w starszych słownikach definiowane były za pomocą pojęć oceniających negatywnie, a w nowszych definicje ich znaczeń są neutralne pod względem wartościowania. Należą do nich przede wszystkim *trybadyzm* i *safizm*. *Trybadyzm* tylko w SW był definiowany z wartościowaniem (*przeciw naturze*),

³⁵ Kwalifikatory podane zostały za pomocą następujących skrótów: *biol.* – biologiczny, *daw.* – dawny, *lek.* – lekarski, *med.* – medyczny, *pogard.* – pogardliwy, *posp.* – pospolity, *pot.* – potoczny, *psych.* – psychologiczny.

współcześnie ma definicje neutralne. *Safizm* był definiowany w SW podobnie i negatywne wartościowanie obecne było jeszcze w SJPD oraz w SJPSz. Współcześnie definiuje się go bez negatywnego wartościowania. Z kolei *pederastia*, *sodomia* i *grzech sodomski* zyskały definicje z użyciem pojęcia zboczenia dopiero w SJPD (w SW miały definicje bez oceny). W wypadku *pederastii* to jedyna taka definicja (począwszy od SJPSz rzeczownik ten jest definiowany zawsze już tylko neutralnie).

Fakt, że te same nazwy różnie są definiowane w różnych słownikach, świadczy o tym, że odpowiednie zjawiska były i są różnie spostrzegane (i oceniane) społecznie. Obok takich przejawów seksualizmu człowieka, jak np. pedofilia czy nekrofilia, dla których brak akceptacji nie powinien podlegać dyskusji (oba wymienione zjawiska z są – punktu widzenia prawa – przestępstwami i we wszystkich słownikach są charakteryzowane jako zaburzenia i zboczenia), również inny niż heteroseksualny popęd płciowy (homoseksualizm) czy niezgodność poczucia własnej płci z biologiczną budową swojego ciała (transseksualizm) nie są akceptowane przez znaczną część (być może większość) polskiego społeczeństwa i uznaje się je za zachowania nienormalne czy nienaturalne, co również odzwierciedlają odpowiednie definicje słownikowe. Ale obraz tego postrzegania zapisany jest w subiektywny sposób przez autorów definicji słownikowych (subiektywizm ten wyraża się też tym, że wyrażenia nazywające podobne w swoim charakterze zjawiska bywają w tym samym słowniku definiowane albo z negatywną ich oceną, albo neutralnie). Dlatego też wątpliwości budzić muszą definicje, w których użyto pojęć wyrażonych rzeczownikami *dewiacja*, *zaburzenie*, *zboczenie* czy przymiotnikiem *nienormalny*. Warto w tym miejscu zauważyć, że całkowicie pozbawione oceny nazywanego zjawiska są definicje omawianych nazw w ISJP.

Pojęciem, które pozbawione jest subiektywizmu i charakteryzuje wszystkie zachowania seksualne, do których odnoszą się omówione w tym referacie nazwy, jest pojęcie typowości, kluczowe dla kategoryzacji świata: za typowe uznaje się te cechy, którymi charakteryzuje się większość elementów danej kategorii³⁶ – w wypadku ludzi jedną z takich cech jest właśnie heteroseksualny sposób zaspokajania popędu płciowego realizowany z osobami dorosłymi, a więc inne przejawy pociągu seksualnego, np. do osób tej samej płci (homoseksualizm), do dzieci (pedofilia), do zwierząt (zoofilia), czy jego reali-

³⁶ Por. typowy w USJP: 1. «odpowiadający pewnemu typowi, pewnej serii przedmiotów, ludzi, zjawisk itp., zawierający cechy danego typu; charakterystyczny» 2. «często spotykany; pospolity, przeciętny, powszechny» 3. «o osobie: skupiający w sobie charakterystyczne cechy pewnego seryjnego wzoru».

zacja w szczególnych okolicznościach, np. w powiązaniu z cierpieniem – doznawanym (masochizm) lub zadawanym (sadyzm), z osobami w podeszłym wieku (gerontofilia), są cechami mniejszości i można je uznać za nietypowe³⁷.

Przymiotnik *nietypowe* (użyty w tytule powyższego artykułu) w odróżnieniu od takich określeń, jak *nienormalny*, *nieprawidłowy* czy *niewłaściwy*, wydaje się najlepiej charakteryzować te seksualne zachowania ludzi, które odbiegają od zachowań większości osób, i uniknąć wartościowania zjawisk nazywanych wyrażeniami będącymi przedmiotem powyższego opisu.

Rozwiązanie skrótów słowników

- ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, pod red. M. Bańki, t. I–II, Warszawa 2000.
- PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, pod red. H. Zgórkowej, t. 1–50, Poznań 1994–2005.
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, wersja elektroniczna CD, Warszawa 1997.
- SJPPWN – *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl>.
- SJPSz – *Słownik języka polskiego PWN*, pod red. M. Szymczaka, t. I–III, Warszawa 1995.
- SW – *Słownik języka polskiego*, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=234&from=publication>.
- SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego PWN*, pod red. B. Dunaja, t. I–II, Warszawa 1999.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. S. Dubisza, wersja 3.0 CD ROM, Warszawa 2008.

³⁷ Por. nietypowy w USJP: 1. «niemający cech typowych dla określonej serii przedmiotów, zjawisk itp.» 2. «rzadko występujący, spotykany».

Tabela 1. Nazwy nietypowych zachowań seksualnych w definicyjnych słownikach języka polskiego

SW	SJPD	SJPSz	SWJP	PSWP	ISJP	USJP	SJPPWN
<i>chłopcołóstwo</i>							
<i>chłopcorubstwo</i>							
<i>samcołóstwo</i>							
<i>sodomstwo</i>							
<i>sodomowy grzech</i>							
<i>trybadyzm</i>				<i>trybadyzm</i>			<i>trybadyzm (tribadyzm)</i>
<i>uranizm</i>				<i>uranizm</i>			<i>uranizm</i>
grzech sodomski	grzech sodomski						
<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>
<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>
<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>
<i>safizm</i>	<i>safizm</i>	<i>safizm</i>		<i>safizm</i>		<i>safizm</i>	<i>safizm</i>
[<i>zoofilia</i>]	<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>		<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>
	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>
	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>
	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>
	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>
	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>
	<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>		<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>
	<i>gerontofilia</i>	<i>gerontofilia</i>		<i>gerontofilia</i>		<i>gerontofilia</i>	<i>gerontofilia</i>
		<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>
		<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>		<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>
			<i>pedalstwo</i>	<i>pedalstwo</i>		<i>pedalstwo</i>	<i>pedalstwo</i>
				<i>inwersja (seksualna)</i>		<i>inwersja (seksualna)</i>	<i>inwersja (seksualna)</i>
				<i>lesbijstwo</i>		<i>lesbijstwo</i>	<i>lesbijstwo</i>
				<i>homoerotyzm</i>			<i>homoerotyzm</i>
				nekromania			
						homoseksualizm kobiecy	homoseksualizm kobiecy

Tabela 3. Nietypowe zachowania seksualne i ich nazwy w definicyjnych słownikach polszczyzny ogólnej

Zachowania seksualne	SW	SJPD	SJPSz	SWJP	PSWP	ISJP	USJP	SJPPWN
biseksualizm		<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>		<i>biseksualizm</i>	<i>biseksualizm</i>
gerontofilia		<i>gerontofilia</i>	<i>gerontofilia</i>		<i>gerontofilia</i>		<i>gerontofilia</i>	<i>gerontofilia</i>
masochizm		<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>	<i>masochizm</i>
pedofilia			<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>	<i>pedofilia</i>
sadyzm		<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>	<i>sadyzm</i>
transseksualizm			<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>		<i>transseksualizm</i>	<i>transseksualizm</i>
transwestytyzm		<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>	<i>transwestytyzm</i>
homoseksualizm	<i>grzech sodomski</i>				<i>homoeerotyzm</i> <i>homoseksualizm</i> <i>inwersja</i>			<i>homoeerotyzm</i> <i>homoseksualizm</i> <i>inwersja seksualna</i>
	<i>sodomia</i> <i>sodomowy grzech</i> <i>sodomstwo</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>pedalstwo</i>	<i>homoseksualizm</i>	<i>homoseksualizm</i> <i>inwersja seksualna</i>	<i>homoseksualizm</i> <i>inwersja seksualna</i>
homoseksualizm kobiet		<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>lesbijstwo</i> <i>miłość lesbijska</i> <i>safizm</i> <i>trybadyzm</i>	<i>miłość lesbijska</i>	<i>homoseksualizm</i> <i>kobiocy</i> <i>lesbijstwo</i> <i>miłość lesbijska</i> <i>safizm</i>	<i>homoseksualizm</i> <i>kobiocy</i> <i>lesbijstwo</i> <i>miłość lesbijska</i> <i>safizm</i> <i>trybadyzm</i> <i>(tribadyzm)</i>
	<i>safizm</i> <i>trybadyzm</i>	<i>safizm</i>	<i>safizm</i>					
homoseksualizm mężczyzn	<i>chłopcoństwo</i> <i>chłopcorubstwo</i>					<i>homoseksualizm</i>		
	<i>pederastia</i> <i>samcoństwo</i> <i>uranizm</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pedalstwo</i> <i>pederastia</i>	<i>pederastia</i>	<i>pedalstwo</i> <i>pederastia</i>	<i>pedalstwo</i> <i>pederastia</i>
					<i>uranizm</i>			<i>uranizm</i>
zoofilia	<i>grzech sodomski</i> <i>sodomia</i> <i>sodomowy grzech</i> <i>sodomstwo</i>	<i>grzech sodomski</i> <i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>	<i>sodomia</i>
		<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>		<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>	<i>zoofilia</i>
nekrofilia	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i> <i>nekromania</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>	<i>nekrofilia</i>

Tabela 4a. Definiowanie znaczeń nazw nietypowych zachowań seksualnych w definicyjnych słownikach polszczyzny ogólnej (definicje zbieżne)

	SW	SJPD	SJPSz	SWJP	PSWP	ISJP	USJP	SJPPWN
<i>chłopcołość</i>	?	–	–	–	–	–	–	–
<i>chłopcorubstwo</i>	?	–	–	–	–	–	–	–
sodomowy grzech	spółkowanie	–	–	–	–	–	–	–
sodomstwo	spółkowanie	–	–	–	–	–	–	–
inwersja	–	–	–	–	pociąg płciowy	–	–	–
inwersja seksualna	–	–	–	–	–	–	pociąg płciowy	pociąg seksualny
homoseksualizm kobiety	–	–	–	–	–	–	miłość	pociąg płciowy
lesbijstwo	–	–	–	–	miłość, stosunki płciowe	–	pociąg płciowy	pociąg płciowy
miłość lesbijska	–	stosunki miłosne	popęd płciowy, zaspokajanie popędu	miłość fizyczna, pociąg płciowy / popęd fizyczny	miłość, popęd płciowy	stosunki seksualne	popęd płciowy, zaspokajanie popędu	popęd płciowy, zaspokajanie popędu
homoseksualizm	– – –	pociąg płciowy, stosunki płciowe	pociąg płciowy	popęd seksualny	ODMIENNOŚĆ w potrzebach seksualnych, skłonność	popęd płciowy	pociąg płciowy	pociąg seksualny
pedalstwo	–	–	–	popęd seksualny	ODMIENNE potrzeby seksualne	–	stosunki seksualne	stosunki seksualne
<i>pedofilia</i>	–	–	zaburzona	dewiacja	zбочzenie	zaburzona	zaburzona	zбочzenie
<i>samcołość</i>	zбочzenie płciowe	–	–	–	–	–	–	–
nekromania	–	–	–	–	zбочzenie	–	–	–
nekrofilia	zбочzenie umysłu	zбочzenie	zбочzenie	zбочzenie seksualne	zбочzenie	zбочzenie	zбочzenie	zбочzenie

Tabela 4b. Definiowanie znaczeń nazw nietypowych zachowań seksualnych w definicyjnych słownikach polszczyzny ogólnej (definicje rozbieżne)

	SW	SJPD	SJPSz	SWJP	PSWP	ISJP	USJP	SJPPWN
<i>pederastia</i>	spółkowanie	zбочenie	stosunki płciowe	stosunki seksualne	miłość, popęd płciowy	stosunki płciowe	stosunki płciowe	stosunki płciowe
<i>transseksualizm</i>	–	–	rozbieżność między płcią psychiczną a biologiczną	identyfikowanie się z inną płcią	zaburzona identyfikacja i rola płciowa	–	identyfikowanie się z płcią przeciwną	rozbieżność między poczuciem płci a budową ciała
<i>trybadyzm</i>	zaspokajanie popędu przeciw naturze	–	–	–	stosunki homoseksualne	–	–	związek homoseksualny
<i>transwestytyzm</i>	–	zбочenie seksualne	skłonność	tendencja	zaburzona identyfikacja i rola płciowa	skłonność	uzyskiwanie podniecenia seksualnego i rozkoszy seksualnej	zaburzenie identyfikacji
<i>grzech sodomski</i>	spółkowanie	zбочenie seksualne	–	–	–	–	–	–
<i>homoerotyzm</i>	–	–	–	–	zaburzona identyfikacja płciowa	–	–	pociąg seksualny
<i>uranizm</i>	opaczny popęd płciowy	–	–	–	współżycie	–	–	–
<i>safizm</i>	nienaturalny pociąg erotyczny	zбочenie	zбочenie	–	miłość, preferencja	–	miłość	popęd płciowy, zaspokajanie popędu
<i>gerontofilia</i>	–	zбочenie seksualne	zбочenie seksualne	–	potrzeba seksualna	–	dewiacja seksualna	pociąg płciowy
<i>zoofilia</i>	–	zбочenie seksualne	zбочenie seksualne	–	dewiacja seksualna	zaspokajanie popędu	zбочenie seksualne	zaspokajanie popędu
<i>sodomia</i>	spółkowanie	zбочenie seksualne	zбочenie	dewiacja	potrzeba seksualna, preferowanie	zaspokajanie popędu	zбочenie	zбочenie
<i>sadyzm</i>	–	doznawanie zadowolenia/ rozkoszy płciowej	zбочenie	zбочenie	dewiacja	doznawanie zadowolenia seksualnego	zбочenie	zбочenie
<i>biseksualizm</i>	–	zaburzenie popędu płciowego	zaburzenie	skłonność seksualna	zaburzenia popędu płciowego	–	zaburzenie popędu płciowego	zaburzenie popędu płciowego
<i>masochizm</i>	–	zбочenie płciowe	zбочenie seksualne	zбочenie seksualne	dewiacja seksualna	doznawanie zadowolenia seksualnego	zбочenie	zбочenie

Tabela 5. Kwalifikacja nazw nietypowych zachowań seksualnych w definicyjnych słownikach polszczyzny ogólnej

	SW	SJPD	SJPSz	SWJP	PSWP	ISJP	USJP	SJPPWN
biseksualizm			med.		med.		med. psych.	
homoerotyzm					biol.			
homoseksualizm							med. psych.	
inwersja					psych.			
inwersja seksualna							med. psych.	
homoseksualizm kobiecy							med. psych.	
lesbijstwo							psych.	
miłość lesbijska							med. psych.	
safizm			med.		psych.		med. psych.	
pedalstwo				pot.	pot.		pot. posp.	pogard.
pederastia							med. psych.	
uranizm	lek.							
transwestytyzm		psych.	psych.		med. psych.		med. psych.	
transseksualizm					psych.		med. psych.	
masochizm		med. psych.	psych.		med.			
sadyzm			med.	med.	med.		med. psych.	
gerontofilia		med.	med.		med.		med.	
pedofilia			med.		med.		med. psych.	
sodomia					med.	med.	med. psych.	
zoofilia							med. psych.	
nekrofilia	lek.	med.	med.		med.		med. psych.	

Literatura

- Boy-Żeleński T., 1956, *Literatura mniejszości seksualnych*, [w:] Tenże, *Pisma*, red. H. Markiewicz, t. 17 *Felietony*, Warszawa, s. 250–259.
- Fijałkowski P., 2007, *Seksualność, psyche, kultura. Homoerotyzm w świecie starożytnym*, Warszawa.
- Kozera P., Strzelecka A., 2007, *Płeć pomyłono*, „Charaktery”, nr 3/2007, s. 66–69.
- Krzemionka D., 2002, *Płeć nie zawsze odmienna*, „Charaktery”, nr 6/2002, s. 26–27.
- Lewinson J., 1999, *Słownika seksualizmów polskich*, Warszawa.
- Linde S.B., 1807–1814, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Malczak A., *Depesza PAP a homoerotyzm i antysemityzm w ‘Kamieniach na szaniec’*, http://www.tokfm.pl/blogi/poprzeczka/2013/04/depesza_pap_a_homoerotyzm_i_antysemityzm_w_kamieniach_na_szaniec/1.
- Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Źmigrodzki, <http://wsjp.pl>.
- Wikipedia*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Strona_g/1/owna

The lexicographical picture of differences and changes in the perception of untypical human sexual behavior

Summary

The subject of the comparative analysis in the article are the names of untypical sexual behavior, e.g. *biseksualizm* (bisexuality), *homoseksualizm* (homosexuality), *lesbijstwo* (lesbianism), *pedalstwo* (gayness), *pedofilia* (pedophilia), *zoofilia* (bestiality), collected from the dictionaries of general Polish (since the early twentieth century to the present). The abovementioned vocabulary has undergone various changes: quantitative, qualitative and semantic. It is also variously classified in the dictionaries. The number of the names of untypical sexual behavior has increased from 12 in the *słownik warszawski* (*The Warsaw Dictionary*) to 23 in the contemporary dictionaries. Of note are the names that in older dictionaries were defined by the concepts of negative evaluation adequate behavior, and in the later dictionaries the definitions of the same names are neutral. Some of the same names are defined differently in various dictionaries, which indicates that the untypical sexual behavior were and are differently perceived (and evaluated) in the society. The definitions of the discussed names are completely free of evaluations of these behaviors in *Inny słownik języka polskiego* (*The Different Dictionary of the Polish Language*).

Key words: names of untypical sexual behaviors, dictionaries of the Polish language, meaning, reference, labels

Słowa-klucze: nazwy nietypowych zachowań seksualnych, słowniki języka polskiego, znaczenie, odniesienie, kwalifikatory